Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter:	Heiberg, Johanne Luise
Titel:	Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre
Citation:	Heiberg, Johanne Luise: ”Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre”, i Heiberg, Johanne Luise: *Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 47. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibfr08val-shoot-idm140470733998736.pdf (tilgået 25. april 2024)
Anvendt udgave:	Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre

IV
"ET LIV" SOM HISTORISK KILDE

Straks efter Udsendelsen af de forskellige Dele af "Et Liv, gjenoplevet i Erindringen" i 1891 og 1892, og især foranlediget af III. Del med Skildringen af Teaterstriden, rejstes i Pressen en Drøftelse om Fru Heibergs Beretningers Troværdighed, en Diskussion af et Omfang som intet andet dansk Memoireværk har foranlediget. Der herskede Enighed om, at Selvbiografien var stærkt subjektivt præget, men iøvrigt vakte den saavel varm Beundring som stærk Uvilje. Skønt det for Angriberne, som mest var Slægtninge og Venner af Heibergs Modstandere i Teaterstriden, maatte være af Betydning at faa fremdraget alt Kildemateriale, der kunde tjene til Kontrol af Fru Heibergs Meddelelser, fremkom ikke meget positivt nyt. Vigtigst var Bibliotekar A. C. Larsens Uddrag af Papirer efterladt af Michael Wiehe og dennes Hustru 1), Professor Phisters kritiske Bemærkninger, der byggede paa Stof i Det kgl. Teaters Arkiv og egne Optegnelser, samt Indlæg af cand. jur. Marius Sødring angaaende hans Moder, Fru Julie Sødring. Oluf Hall gav personlige Oplysninger til Forsvar for sin Fader C. Halls Minde, og Amtmand C. St. A. Bille forsvarede Pressen og især "Dagbladet"s Optræden i hans Redaktørtid. I "Illustreret Tidende" gav Niels Møller og M. Galschiøt en almindelig Vurdering af Livserindringernes historiske Værd, men fremdrog kun enkelte spredte Positiviteter 2). Om alle disse Indlæg, hvoraf det væsentlige er nævnt i Noterne til nærværende 4. Udgave, udtalte A. C. Larsen senere, at "af alle de Indsigelser, som bleve nedlagte mod Fru Heibergs Bog, da den udkom, fremgaar, at næsten Alt, hvad der endnu kunde kontrolleres, var urigtigt" 3). Dette var, som det allerede fremgik af A. D. Jørgensens forskellige Modindlæg, ganske overdrevet. løvrigt berørte det af Angriberne meddelte positive Stof kun meget begrænsede Emner i Biografien, og skønt baade Huskefejl og Tegn paa Ensidighed i Fru Heibergs Bedømmelse af sine Modstandere især i hin lidenskabelige Teaterstrid paavistes, og man endog insinuerede, at Værket indeholdt bevidste Usandheder, fremkom der dog ikke tilstrækkeligt Grundlag for et almindeligt Skøn om Erindringsværkets Værdi som historisk Kilde. Denne første Diskussion døde da hen uden noget klart Resultat; Billes Forslag, at de forskellige Indlæg skulde samles til et Slags femte Bind til Kontrol af de fire, blev ikke udført, og ingen Historiker paatog sig en ***– – 48 systematisk kritisk Undersøgelse af det omfangsrige Værk, antagelig bl. a. under Hensyn til Dokumentationsmaterialets spredte Karakter og dets i alt Fald den Gang endnu delvise Utilgængelighed.

Offentliggørelsen af Fru Heibergs og A. F. Kriegers Brevveksling ved Aage Friis og P. Munch i 1914-15 bragte et højst betydningsfuldt Komplement til Livserindringerne 1), men vel at mærke Oplysninger, der var givet af Fru Heiberg i hendes Livs sidste Periode, efter Heibergs Død og mest efter hendes Teatergernings Afslutning. Robert Neiiendam fremdrog i sin Studie over Fru Heiberg (1917, og i ny revideret Udgave 1937) paa en Række Punkter interessant nyt Stof. Aage Friis' Udgivelse af den bevarede Korrespondance mellem Johan Ludvig Heiberg og hans Hustru, især i Aarene 1854-55, i "Fra det Heibergske Hjem" (1940), kastede Lys over et Hovedemne i Erindringsværket, og yderligere Førstehaandskendskab til Livet i det Heibergske Hjem vandtes ved Morten Borups Udgave af Heibergske Familiebreve (1942).

Gennemført og indgaaende at sammenholde alt dette nye Stof med "Et Liv, gjenoplevet i Erindringen" vanskeliggjordes dog stadig ved, at man endnu ikke havde fuldt Kendskab til Værkets Tilblivelse og ikke havde Adgang til de ikke trykte Dele af Manuskripterne; yderligere savnede man en fyldestgørende Kommentar. Først ved nærværende Udgave er disse Mangler søgt afhjulpet, samtidigt med at de Heibergske Arkiver er blevet fuldt tilgængelige.

Det har ikke været Udgivernes Opgave at foretage en samlet Udnyttelse og Behandling af alt dette nye Stof. Det maa overlades til de sikkert mange Historikere, Teaterkyndige og andre, der stadig vil vende tilbage til dette Hovedværk i dansk Aands- og Kulturhistorie. Nogle Hovedsynspunkter skal dog berøres med Henblik paa Erindringsværkets Værd som historisk Kilde.

Ved Vurderingen af enhver Selvbiografi, ikke mindst naar den som Fru Heibergs er skrevet tildels meget længe efter, at de skildrede Begivenheder fandt Sted, maa der som før nævnt først og fremmest kræves et omfattende Kontrolmateriale. Et saadant foreligger i rigt Maal for, hvad man kan kalde *den udadvendte Side* af Fru Heibergs Liv. Til Belysning af hendes Virksomhed ved Teatret har vi først og fremmest den i hendes Fremstilling meget benyttede Overskous Teaterhistorie samt H. Christensens Værk om Det kgl. Teater i Heibergs Direktørtid; dernæst findes et ikke ringe Stof i Memoirer og Biografier 2), saavel som i Det kgl. Teaters nu tilgængelige Arkiv i Rigsarkivet. Som man maatte vente, indeholder de teaterhistoriske Partier af Et Liv adskillige ligefremme Fejl, og den lidenskabelige Forfægten af det Heibergske Standpunkt giver den ogsaa et Præg af Ensidighed. Fru Heibergs **– 49 Fremstilling vil for den store Teaterstrids Vedkommende aldrig blive mere end et Indlæg, men ganske vist et meget vigtigt og højst paaagtelsesværdigt. Om Teater i Almindelighed og om Skuespillersindets Psykologi rummer Værket derudover et righoldigt Stof. "Der findes om Teaterlivet Sætninger, som i Indhold har en bibelsk Fylde" 1).

For Skildringen af Fru Heibergs *personlige* Liv har det foreliggende Kontrolmateriale en meget

mangelfuld Karakter. Det vilde være af største Betydning, om vi havde Dagbogsoptegnelser og Brevrækker fra hendes egen Haand, helst Stof, som hun ikke havde benyttet ved Nedskrivningen af sine Erindringer. Men her er vi ikke saa heldigt stillede, som man er ved mange andre Selvbiografier. En kontrollerende Undersøgelse lader sig kun i meget ringe Udstrækning gennemføre, hvor Fru Heiberg skildrer de vigtigste Sider af sit intimere Liv og sin Personligheds Udviklingsfaser.

Vi har fra hele den Del af Fru Heibergs Liv, der sluttede ved Heibergs Død i 1860, i det væsentlige kun Bordskuffekorrespondancen 1830-31, en Samling Smaadigte, der giver Indblik i hendes Følelsesliv i 1840erne og endelig Brevene fra Baderejserne 1854-55 2). Der synes ikke at være ført Dagbøger eller gjort udførligere biografiske Notater i det Heibergske Hjem 3), og udover de fornævnte Breve er der hverken Spor af eller Sandsynlighed for, at Fru Heiberg før eller under sit Ægteskab har ført en egentlig Korrespondance, det være sig med Slægtninge, Venner eller Veninder 4). Hun har ganske vist i vid Udstrækning i Erindringsværket benyttet og citeret Breve, der omhyggeligt er bevaret 5), men det drejer sig her om Korrespondance, som vel kan give positiv Oplysning om enkelte Forhold af Betydning, men ikke om den personlige Udvikling, der er det væsentlige i hendes Selvskildring. Der foreligger Billetter fra den faderlige Ven Collin, vidtløftige Breve fra den gamle Molbech og korte Breve fra Hertz, væsentlig omhandlende Teatret, lidet betydende Breve fra Beundrere og Beundrerinder af hendes Kunst og endelig en Del Breve fra forskellige kendte Personer, skrevet ved særlige Lejligheder. For den allerstørste Del af Erindringsværkets Vedkommende og for den egentlige Hovedperiode i hendes Liv er - bortset fra det rent teaterhistoriske - vort Kontrolmateriale tilfældigt og sparsomt.

Tiden efter Heibergs Død er i Værket behandlet kort og temmelig usammenhængende, men kan til Gengæld belyses ved et meget omfattende og indholdsrigt Brevmateriale. Under sin Enkestand førte Fru Heiberg en livlig $\overset{*}{-}\overset{*}{-}\overset{*}{-}\overset{*}{-}\overset{*}{-}$ 50 Korrespondance med Husets Venner, først og fremmest med A. F. Krieger, og Brevene til ham giver et langt mere fyldigt Indblik i hendes Liv end de afsluttende Partier i Erindringsbogen. Foruden Kriegerbrevene findes i offentligt Eje fra denne Periode næppe mere end halvandet Hundrede Breve *fra* Fru Heiberg, deriblandt en Del til Andræ, Martensen og Hustru, Madvig, Meldahl, Brygger J. C. Jacobsen, et større Antal Breve fra Sceneinstruktricetiden til Berner og en Del til Adoptivdøtrene. Af Breve til hende foreligger mere end et Tusinde, deriblandt ikke faa fra Norske saasom Bjørnstjerne Bjørnson og Hustru. Dette tyder paa, at talrige Breve fra hende vel endnu kan findes i privat Eje.

Om Forfatterindens personlige Liv i Barndommen, Ungdommen og Tiden helt ned til Heibergs Død, de Perioder hvorom Erindringsværket især handler, ved vi saaledes meget lidt ud over, hvad Fru Heiberg selv fortæller, hvorimod vi har en fyldig Viden om hendes senere Liv i Enkestanden, da Erindringsværket for en væsentlig Del blev til og fik sin endelige Form.

Sidestiller man Manuskriptet til Et Liv med Fru Heibergs Breve Aar for Aar, er der fuld Overensstemmelse i hendes Meninger og Domme om Forhold og Personer. Hun var den samme, hvad enten hun skrev med Offentligheden for Øje, eller fortrolig udtalte sig til intime Venner. Derimod er der helt naturligt ikke ringe Forskel paa Udtryksmaaden. Det oprindelige Manuskript har en Del uforbeholdne og djærve Udtalelser og Udtryk i Slægt med, hvad der er saa hyppigt i Brevene til Krieger, men den endelige Form er afslebet, ligesom det stærkt personlige er slettet. Dette betyder dog ikke, at Manuskriptet af Forfatterinden eller hendes Hjælpere er forfalsket, eller at de fremsatte Domme af Hensyn til Offentligheden er ændrede. Urimeligt vilde det iøvrigt være, om Fru Heibergs Hjælpere, karakterfulde og betydelige Personligheder som Krieger, Martensen, Andræ og A. D. Jørgensen, vilde have beskæftiget sig saa indgaaende med og have næret saa dyb Interesse for et Værk, der ikke var Udtryk for Forfatterindens oprigtige Anskuelser og Meninger. Efter det større Kendskab, der nu haves til hele Stoffet, kan der ikke være Tvivl om, at Fru Heiberg skrev sit Erindringsværk med den ærlige Hensigt at sige, hvad der stod for hende som den fulde Sandhed1). Hendes omhyggelige Bevaring af det Materiale, der tjente som Grundlag for Arbejdet, hendes Ønske om, at det skulde overgives til Rigsarkivet til Brug ved fremtidig Forskning, turde iøvrigt være den bedste Garanti for, at hun ikke frygtede en indgaaende Ransagning af Grundlaget for Selvbiografien.

Betragter man Værkets Værdi som *objektiv* Historie, kan adskillige Mangler paapeges, saavel mindre betydende som meget væsentlige. Det fremgaar tydeligt af de Oplysninger til Erindringsværkets Tekst, som denne Udgave bringer.

Hovedmængden af de af os eller tidligere af andre paaviste positive Fejl skyldes Forvekslinger eller Fejlhuskninger af Datoer, Aarstal, Lokaliteter, Roller, Skuespil og Personer, Fejl, der dog i flere Tilfælde er uden $\overset{*}{-}$ 51 indgribende Betydning for den omgivende Fremstilling. Paa dette Grundlag at ville forsøge en Bedømmelse af Forfatterindens Hukommelses Art og Skarphed synes haabløst, da hun under Udarbejdelsen i vid Udstrækning har benyttet baade trykt og utrykt Materiale og har støttet sig til mange Hjælpere. Indbefattet Afskriverne har, som i det foregaaende omtalt, i alt 11 Personer lært Manuskriptet helt eller delvis at kende og ydet hende Bistand. De nu ved Arbejdet med 4. Udgave fundne Fejl er hovedsagelig saadanne, som er undgaaet Kriegers og A. D. Jørgensens Opmærksomhed eller paa daværende Tidspunkt ikke har kunnet konstateres.

Som Eksempler paa Erindringsforskydninger, der har større Betydning, kan nævnes, at Fru Heiberg

mener at være flyttet til Wexschalls omkr. 1. Januar 1829, medens det i Virkeligheden maa være sket omkr. 1. Marts samme Aar 1). Herved kommer der ind i Værket et misvisende Billede af den første Periode af hendes Ophold der indtil Harboes Død den 21. Marts. Den varede ikke tre Maaneder, som Fru Heiberg skriver, men kun tre Uger, og i disse kan hun næppe have nydt det festlige Liv der, men maa have levet ængsteligt optaget af den voksende Uro om Harboes Person, som utvivlsomt er kommet hende for Øre. Skildringen af det Wexschallske Hjem ligesom det forudgaaende lille Kapitel om Faderens sidste Aar 2) burde være anbragt senere.

Af Betydning er ogsaa den utvivlsomme Erindringsforskydning om Bruddet med Wiehe, hvilket senest maa være sket i Tiden omkring Bødesagen i Januar-Februar 1855. Det er vanskelig tænkeligt, at Fru Heiberg kan have modtaget venskabelige Billetter fra ham efter dette Tidspunkt, og Skildringen af Optrinnet ved Opførelsen af "Prindsessen af Taranto" 30. April samme Aar bliver derved ogsaa mindre sandsynlig 3).

Den alvorligste Huskefejl er dog afgjort den, at Fru Heiberg i sit Manuskript til III. Del lader Erindringens Nedskrivning blive paabegyndt i 1856, medens det i Virkeligheden var et Aar tidligere. Forskellige Rettelser tyder paa, at hun har vaklet paa dette Punkt 4); A. D. Jørgensens har i sin Redaktion af det endelige Værk bødet paa Fejlen ved en Stofflytning. Dog bliver den Kendsgerning tilbage, at Fru Heiberg skrev det paagældende Parti (II, 337, 30-339, 38 5)) ud fra en urigtig Forudsætning.

Endelig skal anføres en Erindringsforskydning, der klart belyses gennem en Beretning af Fru Heiberg selv, der er omtrent samtidig med Begivenheden, nemlig hvor hun (III, 151) fortæller om sit sidste Møde med Wiehe. Sammenligner man denne ca. 1879 skrevne Skildring med den, hun giver i sit Brev til Krieger 31. Oktober 1864 6), ses det, at hun i Erindringsværket ikke * * * * * * 52 mere husker, at det omtalte Møde fandt Sted tidligere paa Aaret, og hun har glemt, at de derefter endnu en Gang talte sammen, nemlig den 30. Maj 1).

En særlig Kategori af Fejl eller Unøjagtigheder i Værket skyldes Fru Heibergs Vane at citere efter Hukommelsen, ikke blot Vers, men undertiden lange Replikker. Hvor hun afskriver Citater fra Breve, Bøger eller Aviser, er det ofte gjort meget skødesløst, og det kan endog undertiden være vanskeligt at se, om der overhovedet foreligger Citat, saa meget mere, som hun af rent stilistiske Grunde i vid Udstrækning benytter Anførselstegn og Omskrivning til direkte Tale.

Folk, der har kendt baade Fru Heiberg og hendes Erindringsværk, har beklaget den store Forskel, der var imellem hendes mundtlige Foredrag og hendes Bogsprog. De savnede i det sidste hendes Friskhed og Lune, og det skyldtes ikke blot, at man i det skrevne maatte undvære hendes Stemme, Mimik og Gestus; havde man kunnet stenografere hendes Fortællinger, skriver Hauch, vilde der være kommet noget langt friskere, originalere og mere rammende ud deraf 2). De fleste Læsere vil dog vist finde, at Fru Heibergs skriftlige Udtryksmaade i al dens Nøgternhed og Ukunstlethed giver os meget af hendes Væsen og ikke lidt af Kunstnerinden. De mange livfuldt gengivne Optrin, fremhævet ved den hyppige Brug af Replikskifter, som Forfatterinden selv mere eller mindre maa have formet, kunde mange Steder opfordre til Dramatisering og vilde give en Tegner rige Muligheder for at gennemillustrere Værket. Denne Fru Heibergs Trang til at levendegøre Stoffet ved Gengivelse af dramatiske Situationer rummer en særlig Fare for, at Fantasien ændrer Virkeligheden, og at Digtningen tager fat, hvor Erindringen glipper; det er den Fare, som truer alle Memoireforfattere, og vel særlig Kunstnere, ikke mindst naar de som Fru Heiberg skildrer Oplevelser fra forlængst svundne Dage. Om de Sammenblandinger, Overdrivelser og Ensidigbeder, som derved er kommet ind i Værket, kan vort Kontrolmateriale kun spredtvis oplyse; men skønt det især var paa dette Omraade, at Kritiken af Livserindringerne satte ind, viser Oplysningerne i Virkeligheden, naar man betænker Bogens store Omfang, at kun forholdsvis faa Skævheder af denne Art med Sikkerhed har kunnet paavises.

Et novelle- eller romanagtigt Præg antager Fru Heibergs Fortællinger kun sjældent. Hun har i sine Forord 3) selv advaret mod denne Form for Memoirer. Værket indledes med den legendariske Beretning om Moderens Flugt fra Hjemmet 4), og Historien fortælles uden Forbehold. Dog er den ikke formet eller omformet i Fru Heibergs Fantasi, men maa have levet i det Pätges'ske Hjem, da den fortælles andetsteds paa omtrent samme Maade med den ældste Søster. Johanna Magdalena, som Kilde 5). Et romanagtigt * * * * * 53 Skær hviler over Fortællingerne om Fiskerkonen i Taarbæk 1) og gamle Ane i Hellebæk 2), men Enkelthederne viser sig her som andetsteds i det hele at være rigtige. Om opdigtede Personer og Begivenheder er der intetsteds Tale.

Den væsentligste Side af Problemet om Fru Heibergs Erindringers Troværdighed turde være denne: I hvilket Omfang har hendes skiftende Sjælstilstande og Stemninger ubevidst øvet Indflydelse paa Indholdet? At senere Tiders Livssyn og Meninger uvilkaarligt kommer til at indvirke paa Fortids Minder, er noget, man maa vente at finde i enhver Selvbiografi. Den hele Udredning af Manuskripternes og Varianternes Tilblivelsestid, som i denne Udgave er søgt gennemført, tager især Sigte paa i denne Henseende at give Grundlag for en Bedømmelse af Værket.

I sin Tid, da Et Liv først udkom, betvivlede en af Anmelderne, Niels Møller 3), Rigtigheden af den Skildring, Fru Heiberg gav af sin Barndom og den første Ungdom. Om end Forholdene i Hjemmet kan have

været triste og pinagtige nok, tror han ikke rigtig paa, at det sorte i Barndommen og det hvide i Ungdommen har været saa skarpt adskilte, som det fremstilles. Han formener, at den unge Johanne Luise Pätges snarere har været lystig end tungsindig, og ser i Trine Rar et samtidigt Billede af hende, skrevet af Heiberg, efter at han havde lært hende at kende ogsaa uden for Scenen. Eksempelvis nævner han, at naar Fru Heiberg i Et Liv forsikrer, at det ved Førsteopførelserne af "Aprilsnarrene" intet Øjeblik faldt hende ind, at hun havde nogen Del i Bifaldsstormen, viser hendes Brev til Danselæreren Zangenberg i Aalborg 7. Juni 1826, hvori hun skildrer Premieren, en anden Stemning: "De kan tro det var en Fryd for mig at høre hvorledes Publikum klappede og vare begeistrede over min fremstilling" 4).

Niels Møller angriber ogsaa Fru Heibergs Skildring af Forlovelseshistorien med Hvid og tror ikke, at denne fra første Færd har staaet for hende som den Ubesindighed, hun gør den til. I det Wexschallske Hus har hun istemt den kaade Tone, hun der hørte om sig, og deri har Forlovelsen med Hvid godt passet ind. Først efter at være kommet i Huset hos Fru Gyllembourg, mener han, at det er gaaet op for hende, at hun har været forblindet af en ond Magt. Mod denne Opfattelse af et væsentligt Punkt i Fru Heibergs Ungdomsliv, protesterede A. D. Jørgensen med Vægt, støttet til Samtidskilder. "Gennem Hvids Tiltaler til og Omtale af hende," skriver han, "faar man selvsamme Billed som af hendes egne Erindringer: den tilbageholdne, billedrige, vidunderlig fængslende, men som Kvinde uudviklede Pige. Og man forstaar fuldt ud, hvor stort Misforholdet maatte være imellem de to Personligheder, hvor naturligt det var, at hun havde en vis Sympathi for hans Sværmeri, der stod i en saa stærk og velgjørende Modsætning til de ****– – – – 54 "Akteur"-forelskelser, som omgav dem, men at hun dog umulig kunde fængsles af en saa ubetydelig Personlighed" 1). Dog mener ogsaa A. D. Jørgensen, at Fru Heiberg har ladet senere Stemninger influere paa Skildringen af Barndommen, og at hun har malet denne med for mørke Farver. Men i Modsætning til Niels Møller tror han ikke, at den er kunstigt tillavet, men har sin Forklaring i Forfatterindens triste Stemning i 1850ernes Midte, da den blev nedskrevet. Han minder iøvrigt om, at Mænd som Johannes Ewald og Søren Kierkegaard paa selvsamme Maade og i endnu højere Grad har ladet senere Sindstilstande paavirke deres Barndomsminder 2).

Kun paa et enkelt Omraade giver Undersøgelserne, der er foretaget ved Udarbejdelsen af 4. Udgave, Anledning til at føje noget til det foran omtalte. Det er allerede nævnt, at Fru Heiberg paa Grund af Fejlhuskning maa have givet et urigtigt Billede af Perioden mellem Indflytningen hos Wexschalls og Harboes Død ved at male det med for festlige Farver; omvendt vil der vist være Grund til at mene, at Forholdet til Harboe i de sidste Aar før Katastrofen, altsaa i Tiden fra ca. 1826 til Begyndelsen af 1829, ikke har haft et saa haabløst trist Præg, som Fru Heiberg i sin Bog har ladet den have, skønt hun i stigende Grad kan have følt sig tynget af hans Bejlen. Forskelligt Kildemateriale, der belyser Harboes Embedsforhold, og som ikke har kunnet finde Plads i Noterne til nærværende Udgave, men vil blive offentliggjort i en særlig Undersøgelse af Just Rahbek, tyder paa, at Jfr. Pätges ikke var et saa modvilligt Offer for hans Gavmildhed, som det skildres i Livserindringerne. Det ses saaledes, at ogsaa hun har givet ham Foræringer, hvoraf den betydeligste var et Mahognichatol. Hun færdes med ham paa Kildevogn om Sommeren til stor Misundelse for andre Tilbedere 3), og det viser sig, at hun og Søsteren Amalie i Tide og Utide, endog om Søndagen. færdes med Harboe i Klædeudsalget, hvor han var ansat. Man faar Indtryk af, at de to Pigebørn rigeligt har benyttet sig af Lejligheden til at nyde Synet af alt det dejlige Tøj. Saa sent som til Udgangen af Januar 1829 førte Harboe for Jfr. Pätges Bog over alle hendes Spilleaftener, og han fungerede ved Brevskaber som hendes Sekretær 4). Bruddet med ham efter Suspensionen 10. Februar 1829 gik maaske nok i Formen mildt og stille af, men maa i Virkeligheden have haft Katastrofens Karakter. Familien Pätges, Johanne Luise indbefattet, vendte ham Ryggen i hans Ulykkestime. Langt mere end Følelsen af ved at modtage hans Gaver at have medvirket til Uordenen i hans Pengesager har dette senere i Livet naget Fru Heiberg, saa meget mere som det viste sig, at Harboes Forseelse næppe var stor, hvis han da overhovedet havde begaaet noget kriminelt. Hun taler i sit Manuskript om, at de gensidigt skylder hinanden Tilgivelse 5). Det er vel denne Bevidsthed om, at hun ****– – – – 55 bar paa en Skyld over for sin Ungdoms Hjælper og Velgører, der, uden at hun selv har gjort sig det klart, har indvirket paa Skildringen af Forholdet mellem dem i de svundne Dage. Samtidig med, at hun rejste ham et Minde for alt det gode, han havde gjort hende, har hun i Selvforsvar fremhævet og sandsynligvis overdrevet, hvor umulige og haabløse hendes Livsforhold blev ved hans voldsomme Lidenskab og uberettigede Bejlen.

De i Varianterne fremdragne udførligere Oplysninger om de fortvivlede Forhold i det Pätges'ske Hjem vil tilstrækkelig have paavist den mørke Baggrund for Johanne Luises Barndoms- og første Ungdomstilværelse. Dog kan den Tanke ikke helt afvises, at Skildringen af Barndommen, Trangen til i Erindringsværkets Form at fortælle Heiberg, hvor meget hans Moders Hjem og dernæst deres Forbindelse og Ægteskab havde betydet for hendes Udvikling og senere Berømmelse, kan have bidraget til, at Barndomslivets Elende blev skildret saa grelt. Oplæsningen af dette Afsnit gjorde som omtalt et stærkt Indtryk paa Heiberg, især Kapitlet, der endte "Dette var mit Hjem".

De skønne Skildringer af Forlovelsen, der belyses gennem Bordskuffekorrespondancen, og af Bryllupet er som omtalt nedskrevet i Sølvbryllupsaaret og faar maaske tildels Præg deraf. Den følgende Fremstilling af den første lykkelige Periode paa Scenen har vel sin Forudsætning i, at Fru Heiberg vil vise, hvor højt hun naaede ved Heibergs Side. A. D. Jørgensen fremhæver som Baggrund for Skildringen af denne Tid den Harme, Forfatterinden maatte føle over 1850ernes hensynsløse Kritik. "Fremstillingen bliver nu," siger han, "en Opgjørelse med Fortiden, Kunstens og Livets Triumfer "gjenopleves", de føres frem for Tanken som

Protester mod Samtidens Miskjendelse. Og de træde frem som Minder fra bedre Dage, uvilkaarlig forskjønnede i en Erindring, der aldrig er bleven paavirket af videnskabelige eller kritiske Betænkeligheder, men frejdig drømmer sin Ungdoms Drømme om igjen og med ufordulgt Glæde dvæler ved sine Kampe og Sejre" 1).

Da Fru Heiberg i sidste Halvdel af 1860erne skrev II. Del, var hendes Livsvilkaar helt forandrede. "Hun begyndte," skriver A. D. Jørgensen, "efter Krigen og efter den endelige Skilsmisse fra Scenen. Der laa nye Lidelser og nye Sejre imellem. Overfor Publikum havde Fru Heiberg gjenvundet sin gamle Plads, og de systematiske Angreb i Pressen vare forlængst forstummede; men hendes Ægtefælles Død og Fædrelandets Ulykke havde truffet hende smerteligt, og Theatrets synkende Evne og Anseelse gjorde det haabløst at trænge længere frem ad de nye Veje, hun havde betraadt som Maria Stuart og Lady Macbeth. Imidlertid vare nye Opgaver i Hjemmet traadte i Forgrunden, og hendes rige Evner fik ny Næring i de Interesser, som Geheimeraad Kriegers Venskab gav hende Del i; den unge norske Literatur udvidede Blikket til nye Opgaver for den dramatiske Kunst. Under disse Forhold er anden Del skreven; man bliver i denne Vidne til en Udvikling fra det polemisk udfordrende i Erindringen om Fortidens Kampe til den roligere og brede Fremstilling af Episoder og psykologiske Studier af højt Værd."
* – 56

En særlig Interesse knytter sig for denne II. Dels Vedkommende til Fru Heibergs Omtale af Michael Wiehe, et Emne, A. D. Jørgensen ikke kommer direkte ind paa, maaske hæmmet ved det naturlige Hensyn, han maatte skylde endnu efterlevende Personer. Det er allerede foran under Manuskripthistorien paapeget, at Wiehes Død i Efteraaret 1864 synes at have givet Stødet til, at Fru Heiberg paany fordybede sig i Fortidens Minder. Til de smukkeste Partier i denne Del hører Skildringerne af deres festlige Sammenspil i 1840erne, og her som i Afhandlingen om Skuespilkunsten mærker man, om end kun dulgt mellem Linierne, hendes dybe Betagelse af ham. Det var en Følelse, der satte Spor i hendes hele senere Liv og derved faar gennemgribende Betydning ogsaa for Forstaaelsen af Erindringsværket. Som omtalt er der i Fru Heibergs Arkiv sammen med Forarbejder til hendes Vaudeviller bevaret en Del Udkast til Smaadigte, for mange til, at Pladsen tillod at trykke dem i denne Udgave. De vil blive offentliggjort sammen med foranomtalte udvidede Materiale til Forstaaelse af Harboespørgsmaalet. I al deres Ubehjælpsomhed fortæller disse Digte, af hvilke flere er daterede, og som vist alle er blevet til omkring Aaret 1846, nogle øjensynlig under Humlebækopholdet i Sommeren samme Aar, om en stærk Følelse, hvis Maal utvivlsomt er Wiehe. Lidenskaben er slaaet ud i aaben Flamme, den kan ikke føre til nogen Forening, men hun vil dog ikke undertrykke den:

> At jeg elsker, det skal jeg fortryde?
> O Verden! vær ikke saa haard!
> I alt andet vil jeg dig lyde,
> Forstøde en Himmel jeg ikke formaar.

Man nærer ved Læsningen af disse Vers ikke Tvivl om, at de Stemninger, de fortæller om, ganske har behersket Fru Heibergs indre Liv i den Periode, hvor hun, medens Heiberg studerede Stjernerne, hengav sig til sin natlige Musiceren og i stærk Kontrast til sit smertefyldte Indre forfattede sine muntre Vaudeviller. Da hun nu i 1860erne i sit Erindringsværk skrev om denne Tid, har hun naturligvis ikke glemt alt dette, men hun har set derpaa med andre Øjne end 20 Aar tidligere. Og de dæmpede Ord, hvormed hun mindes denne Tid og disse Følelser, faar da Præget af hendes helt forandrede Livsforhold. Bitterheden mod Wiehe efter Bruddet i Teatersagen i 1850erne er traadt tilbage under Vemoden efter hans Død, og hun finder nu Glæde ved at genopleve Minderne fra den skønne Tid, hvor Livet dog fandt Udtryk ved deres festlige Sammenspil paa Scenen. Havde hun skrevet om disse Emner paa sine gamle Dage, var Præget sikkert blevet et andet. Som det ses af Varianterne, tog hun da ganske Afstand fra "den utæmmede al Fornuft berøvede, berusede Lidenskab" 1).

III. Del, der især har til Emne Teaterstriden, blev, skønt først skrevet en Snes Aar efter Begivenhederne, præget af Bitterhed og polemisk Indstilling.
* – 57

Fru Heiberg var blevet ægget ved Edvard Brandes' Artikel om Høedt i 1875, og hun regnede med, at der før eller senere vilde kunne blive givet Offentligheden et Vrængbillede af hende og Heiberg, og det var derved, hun havde bevaret sin Udholdenhed til at fremstille sine Anskuelser og Oplysninger om hine Aar 1). Forstaaeligt er det da, at III. Del og de Partier af IV. Del, der slutter sig dertil, trods stærke Beskæringer ved A. D. Jørgensen, blev saa stærkt præget af Lidenskab. Fru Heiberg havde, skønt der var gaaet saa lang Tid siden Kampens Dage, bevaret sin urokkelige Tro paa sin og Heibergs Ret. Dertil kommer vel ogsaa, at hun gennem syv Aars Erfaring som Sceneinstruktrice havde faaet sine Domme om talrige Teaterspørgsmaal yderligere underbygget. Paa den anden Side er, skriver A. D. Jørgensen, hendes Interesse for Teatret selv kendelig svækket og er traadt mere tilbage. "De, der have været saa glade ved at kunne dokumentere Fru Heibergs formentlige Forfængelighed og Selvgodhed af den Glæde, hvormed hun i de første Dele fortæller om sine Triumfer, ville komme i stor Forlegenhed overfor den Taushed, hvormed hun forbigaar saa megen Hyldest, som vistes hende i senere Aar, for ikke at tale om de utallige Vidnesbyrd om Højagtelse og

Beundring, som Tidens bedste Mænd og Kvinder herhjemme ydede hende i Breve og paa saa mange andre Maader. Tingen var den, at hun i sin Tid havde fremdraget saadant som Protest mod en ubillig Miskjendelse; nu var denne Grund ikke mere tilstede. Alligevel ønskede hun ingenlunde at forandre Fremstillingen i de første Dele, skjøndt det jo vilde have været den letteste Sag af Verden; hver Del havde faaet sit særlige Præg, uden at hun selv gjorde sig nogen videre Tanke om det."

Hvad der i det foregaaende er fremdraget om "Et Liv, gjenoplevet i Erindringen" som historisk Kilde, taler ganske imod, at Fru Heiberg skulde have talt bevidst Usandhed og om sit egentlige Jeg have lagt Forklædninger og Masker, svarende til, hvad der var hendes Opgave paa Scenen. Hun vilde utvivlsomt, saa vidt menneskelig muligt, tale Sandhed, hvad der ikke udelukker, at hun kan have fortiet ømtaalige Problemer, særlig indenfor Familielivets Ramme. Om sit inderste Følelsesliv talte hun kun sagte. "Hvor aabenhjertig man end er i sine Meddelelser," slutter hun Værket, "der bliver dog altid hos ethvert alvorligt Menneske en hemmelig Historie imellem Gud og Ens Hjerte, der ikke lader sig meddele" 2).

Men den Lidenskab, som prægede Fru Heiberg, og den rige Fantasi, som var et Hovedmoment i hendes Kunst, var ogsaa til Stede hos hende udenfor Scenen og paavirkede hendes Selvskildring. Hun var først og fremmest Kunstnerinde, hun kan ikke maales med en sædvanlig dagligdags Alen, og dette giver hendes Erindringsværk dets særlige subjektive Karakter. Dette maa fastholdes, naar Værket læses eller anvendes som historisk Kildeskrift. Ingen Beretning i hendes Bog, ej heller nogen deri udtalt Dom om hende selv eller om hendes nærmeste Samtidige, Venner eller Modstandere, bør godtages $\overset{*}{-}\overset{*}{-}$ 58 uden omhyggelig Hensyntagen til alt, hvad der iøvrigt kan oplyses om Tidspunktet, Forholdene og Sindsstemningen hos hende, da den blev nedskrevet. Denne Erkendelse blev allerede i Realiteten skitseret af A. D. Jørgensen og har her i 4. Udgave paa mange Punkter kunnet uddybes.

Dog beror den Magt, som dette i den danske Litteratur enestaaende Værk siden den første Udgivelse har øvet paa utallige Læsere, ikke paa dets større eller mindre Objektivitet, men paa Interessen for Forfatterindens Personlighed. For denne Interesse kan en større Viden om Dybderne i Fru Heibergs Liv kun virke yderligere ansporende.